

ARVOSTELUT RECENSIONER

JOHANNA PENTIKÄINEN

Kirjallisuudenopetuksen kalpeat kasvot?

Kaisa Ahvenjärvi & Leena Kirstinä: Kirjallisuuden opetuksen käsikirja. Helsinki: SKS, 2013. 234 s.

Kaisa Ahvenjärvi ja Leena Kirstinä rikastuttavat kirjallisuudenopetuksen aluetta uudella teoksellaan *Kirjallisuuden opetuksen käsikirja*. Jokainen uusi äidinkielen ja kirjallisuuden opetusta käsittelevä kokonaisteos on tarpeen, ja teosten määrä heijastelee aiheen merkitystä ja käytävän keskustelun syvyyttä. Mutta jos Ahvenjärven ja Kirstinän teosta ajattelee kirjallisuudenopetuksen peilinä, kirjasta katsovat vastaan hieman kalpeat kasvot. Osasyynsä lienee sillä, että kirjan tekstit ovat paitsi kokeneen Leena Kirstinän ja Kaisa Ahvenjärven kynästä, myös vuosikymmenen takaisen verkkokurssin aineistoa. Tekstiä on, mutta särmiä ja kriittisyyttä ei löydy niin paljon kuin voisi toivoa, eikä tekstissä oikein tunnu teoksen ilmestymishetki kysymyksineen ja tulevaa kohti kurkottavine havaintoineen.

Itsekin verkkokurssin materiaaleja joskus kirjoittaneena tiedän, ettei tekstilaji houkuttele kärjistyksiin ja syventämissiin tai suuriin visioihin. Sen sijaan pääpaino on informatiivisuudessa, tiedon jakamisessa tiiviisti ja ymmärrettävässä muodossa. Jos kirjoittajat kirjoittaisivat tekstinsä tässä ja nyt, vapaana verkkokurssin historian painolastista, epäilemättä tekstikin rakentuisi toisin. Kirjoittajilla olisi varmasti paljon annettavaa, ja on nytkin, mutta samalla toteutus jättää kysymyksiä vastausta vaille.

Kirjan ehdotonta antia ovat lukemista kaunokirjallisuuden aiheena ja kirjallisuuden opetuksen menetelmiä käsittelevät osuudet. Niissä näkyy kirjoittajien ammattitaito ja näkemyksellisyys. Ne ovat sisältöä, joka ei vanhene. Vaikka opetuksen menetelmiä tulisi lisää, vanhoja voi aina käyttää, ja ehdotetuissa työtavoissa on paljon tällä hetkellä käytössä olevaa toiminnallisuutta. Tulen takuulla suosittamaan näitä osuuksia antoisina ja hyödyllisinä äidinkielen ja kirjallisuuden opettajiksi opiskeleville.

Vähän vähemmän ihastusta herättää esimerkiksi kaanonin käsittelevä luku, jota rasittaa listamaisuus. Kirjalistojen käytettävyys on kyseenalaista, eikä niitä kunnolla analysoida. Uudempaa kirjallisuutta temaattisesti esittelevät lukusuosituslistat päättyvät oireellisesti vuoteen 2000.

Klassikkolistat koostuvat lähes yksinomaan miespuolisten kirjailijoiden teoksista, myös modernin ajan osalta. Tässä kohden historia vain toistaa itseään, vaikka tietoa kirjallisuushistoriakuvan muuttamiseksi olisi.

Kirstinän ja Ahvenjärven yhtenä lähtökohtana on Maria-Regina Kechtin teoksen *Pedagogy is Politics* (1992) esittämät ajatukset kirjallisuudenopetuksessa käytettävien teorioiden valinnoista ja niiden analysoimisen tarpeellisuudesta. Lähtökohtaa ei kuitenkaan jalkauteta kunnolla, vaikka juuri tällä tulokulmalla kirjallisuudenopetuksen perusteista, käytänteistä ja merkityksestä saisi vaikka mitä kiinnostavaa irti.

Kirjallisuudentutkijat hallitsevat perinteisesti tekstianalyttiset lähestymistavat, mutta lukijalähtöistä tutkimusta tunnetaan paljon vähemmän. Se taas sopisi sovellettavaksi oppimisen kysymyksiin hyvin. Sellaiset viime vuosina ilmestyneet teokset kuin Cristina Vischer Brunsin *Why Literature* (2011) tai Rita Felskin *Uses of Literature* (2008) käsittelevät lukemisen funktioita nautinnosta, hätkähdyttävien vaikutelmien hakemisesta ja tiedonetsinnästä oman elämänpiirin laajentamiseen samastumisen ja tunnistamisen mekanismein argumentatiivisesti ja näkemyksellisesti.

Yksi kirjan kenties tiedostamaton, mutta väistämättä poliittinen ratkaisu on totunnainen luottaminen tutkija-opettajan ääneen, akateemisen perinteen mukaisesti. Opetusta lähestytään siis opettajan työnkuvan ja oppiaineen näkökulmasta. Miltei kokonaan puuttuu oppijan ääni, ellei abiturienttien tekstien analyysia lasketa. Niissäkään ei varsinaisesti ole kysymys oppimisen käytännöistä vaan suoritusten arvioinnista, sen osoittamisesta, mitä oppilaat ovat koetilanteessa osanneet tuottaa.

Kirjallisuudenopetuksen kehittämisen näkökulmasta olisi ehdottoman tärkeää tietää, mitä luokahuoneissa tapahtuu, mitä siellä tehdään ja miten oppilaat, oppimisen varsinaiset subjektit, toiminnan kokevat. Millaisia lukemisen vaikutukset ovat? Näihin ei löydy vastauksia vain tekstianalyysin keinoin, vaan jonkinasteinen kriittisen pedagogiikan soveltaminen voisi auttaa. Kenen lukemisesta ja miksi onkaan kyse? Kirjoittajat vastaavat kysymykseen tavallaan itse sivulla 116: ”aikuisen näkökannan ja analyttisen kannan tuputtaminen ei useimmiten edistä nuorten lukunautintoa”.

Osa opetuksen politiikkaa on sen oppiaineen nimikin, johon kirjallisuudenopetus sisältyy. Odottaisin pohdintaa siitä, millaiset perusteet nimen Äidinkieli ja kirjallisuus käytölle on nyky maailmassa, globaalissa kontekstissa. Topeliuksen *Maamme kirjan* äidinkieli ja isänmaa -ajoista on tultu toisenlaiseen maailmaan, jossa ihmisasukkaiden kielelliset, etniset ja kulttuuriset identiteetit sekoittuvat, eikä niiden määrittelemisen aina ole helppoa. Ainakaan sitä ei tule tehdä ennalta annettuna. Äidinkieli-käsitteen kaunista, tunneperäistä ydintä on toki ajatus ensikielestä, joka opitaan kasvokkain rakastavan lähipiirin hoivassa ja kasvua kunnioittavassa vuorovaikutuksessa. Mutta samalla äidinkielen käsite rajaa kielen tiettyyn etnis-kielelliseen taustaan syntyvän ominaisuudeksi.

Kirjallisuus on tiettyyn käytettyyn kieleen sidoksissa ja samalla se taiteenlajina kurottaa kielirajojen ulko- tai yläpuolelle, kirjallisuuden tilaan. Jos lähdetään hakemaan kirjallisuuden lukemisen käyttötapoja muuttuvassa maailmassa ja opetuksen kontekstina, juuri tällaisia kysymyksiä sen avulla sopisi pohtia. Kenen tarina, kenen näkökulma, miten kerrottu, kenen kieli ja kenen totuus? Olennaisia kysymyksiä paitsi kirjallisuudelle, myös kirjallisuudenopetukselle.

Kirjoittaja

*Johanna Pentikäinen, FT, AO, yliopistonlehtori,
Helsingin yliopisto, opettajankoulutuslaitos
(johanna.pentikainen[at]helsinki.fi)*

NORA HÄMÄLÄINEN

Filosofian ja kirjallisuuden rajapintoja tutkimassa

Jukka Mikkonen, & Antti Salminen (toim.): Kirjallisuus ja filosofia – Rinnakkaisuuksia, risteyksiä, ristiriitoja. Tietolipas 237. Helsinki: SKS, 2013. 183 s.

Kirjallisuus ja filosofia – Rinnakkaisuuksia, risteyksiä, ristiriitoja tarjoaa monimuotoisen katsauksen suomalaisten tutkijoiden työhön kirjallisuuden ja filosofian rajamailla. Kirjan aihe, filosofian ja kirjallisuuden vuorovaikutus länsimaisen ajattelun piirissä, on mittaamattoman laaja ja monisäikeinen, joten varsinaisia vuoropuheluita tekstien välille ei juuri pääse syntymään. Kokoelman suurin etu on juuri siinä, miten se pakottaa jokaisen lukijansa ulos omalta mukavuusalueeltaan, kohtaamaan toisenlaisia tapoja hahmottaa kirjallisuuden ja filosofian suhdetta.

Analyttinen kirjallisuudenfilosofia on edustettuna Jukka Mikkosen tekstissä filosofisen kaunokirjallisuuden tiedollisesta arvosta ja muodoista sekä Jenni Tyynelän tekstissä lukijan tunteista ja fiktion mahdollisista maailmoista. Molemmat tekstit ovat jokseenkin katsauksenomaisia. Ne pureutuvat fiktion ja todellisuuden suhteeseen ja tuovat esiin filosofisen nykykeskustelun positioita. Miten fiktiivinen kaunokirjallisuus voi opettaa meille jotain oikeasta maailmasta? Miten romaani voi herättää oikeita tunteita, jos tiedämme sen kuvaavan keksittyä maailmaa ja keksittyjä henkilöitä? Keskustelujen lähtökohtana on tietynlainen epäily fiktiota ja taidetta kohtaan: ajatus että taide, verrattuna ennen kaikkea tieteeseen, on toissijainen ja mahdollisesti ongelmallinen maailman ymmärtämisen tapa. Tämänlaiset

kysymyksenasettelut eivät toki ole mielenkiintoa vailla analyttisen nykyfilosofian ulkopuolella, mutta niiden keskeisyys juuri angloamerikkalaisessa kontekstissa näyttäisi liittyvän analyttisen suuntauksen perusolettamukseen filosofiasta ”objektiivisen” tai ”faktuaalisen” maailman tutkijana, luonnontieteiden rinnalla.

Samantyyppinen vastakkainasettelu filosofian ja kirjallisuuden välillä näkyy Joose Järvenkylän artikkelissa, joka Avrum Strollia mukailleen käsittelee Wittgensteinin ”murrettua tyyliä”. Järvenkylän keskustelusta keskeisenä nousee esiin jako ”filosofisen kirjallisuuden” ja ”tieteellisen filosofian” välillä. Siinä missä edellinen epäsuorasti ja kirjallisuuden keinoin ilmaisee filosofisia näkökantoja, on jälkimmäinen suoraa ja argumentoivaa. Wittgensteinin tekstit ovat ”murrettuja” nimenomaan sisällön perusteella. Niissä valotetaan kielenkäyttöön ja ymmärrykseen liittyviä kysymyksiä tavalla, joka esittää meille tutut filosofiset ongelmat uusista näkökulmista. Kuitenkin ”murrettu” tai ”rikottu” teksti on Järvenkylän mukaan juuri filosofista kirjallisuutta, ja siihen liittyy olennaisesti tieteellisen filosofian mahdollisuuden kieltäminen.

Mannermaisesta perinteestä kumpuavissa teksteissä filosofian ja kirjallisuuden suhde on häilyvämpi eikä näyttäydy erityisen ongelmallisena, ehkä siksi, että analyttisen perinteen ”tieteellisen filosofian” tyyli-ihannetta ei täällä samalla tavalla tunnusteta. Maria Valkaman ja Antti Salmisen artikkelissa seuraamme käänteen, katkoksen ja negaation teemoja Hegelin filosofiasa ja Hölderlinin runoudessa, keskittymättä sen kummemmin filosofian ja kirjallisuuden raja-aitoihin. Kuisma Korhosen esseistinen, liukuva ja katkelmainen teksti ”Genet, Hegel, Derrida – tekstuaalisen kohtaamisen voitto absoluuttisesta tiedosta” sukeltaa kohtaamisen tematiikkaan mannermaisessa keskustelussa, häivyttäen omalta osaltaan kirjallisuuden ja filosofian välistä jakoa (myös omalla esimerkillään). Keskiössä on Derridan *Glas*-teos, jossa filosofi lukee Hegeliä ja Jean Genet’tä rinnakkain, luoden samalla itse sekä kokeellista filosofiaa että kokeellista kirjallisuutta. Antti Salminen taas tutkiskelee kahden henkilön kohtaamista: Paul Celanin ja Martin Heideggerin intellektuaalista ystävyyttä ja holokaustin siihen jättämää aatteellista ja henkilökohtaista railoa. Sami Sjöbergin teksti kirjallisuuden rajailmiöstä, ”valkoisesta kirjasta”, käsittelee tyhjää, painamatonta kirjaa, jolla kuitenkin on nimi ja tekijä, modernismin itsetutkiskelun välineenä ja filosofian tekemisen tapana.

Yleisenä huomiona voisin esittää, että filosofian ja kirjallisuuden rajan liudentuminen mannermaiseen ajatteluun kytkeytyvissä keskusteluissa ei suinkaan johda epätarkkuuksiin tai epäselvyyksiin. Pikemminkin se antaa tilaa erilaisten konkreettisten tekstien yksilöllisille, kiinnostaville ja historiallisen kontekstin huomioon ottaville tulkinnoille. Tekstien ja kirjoittajien moninaisuus tulee paremmin esiin, kun abstrakteja tai periaatteellisia erotteluja ei painoteta.

Kaunokirjallisuus tulee konkreettisesti lähelle ennen kaikkia kahdessa tekstissä. Ensimmäinen niistä on Ilmari Kortelaisen ja Sami Simolan kirjoitus, jossa Don DeLillon *Alamaailma*-romaanin luetaan Paul Ricœurin hermeneutiikkaa mukailleen. Teoreettisesti tämä teksti kuuluu kokoelman heikompiin, mutta analyysi DeLillon romaanin katkelmasta painuu mieleen. Toinen kirjallista tekstiä esiin tuova kirjoitus on Heikki Kovalaisen teksti,

jossa Musilin romaanisarjaa *Mies vailla ominaisuuksia* luetaan emersonilaisen ja nietzscheläisen ”uuden etiikan” etsintänä ja ilmaisumuotona. Kovalaisen keskustelu kytkeytyy implisiittisesti angloamerikkalaisessa filosofiassa viime vuosikymmeninä käytyyn kirjallisuus/etiikka-keskusteluun, jossa muun muassa Martha Nussbaum, Cora Diamond ja Stanley Cavell ovat käyttäneet kaunokirjallisuutta osana moraalifilosofian sisäistä metodologista ja sisällöllistä uudelleenarviointia. Etenkin Nussbaum on lukenut Henry Jamesia filosofina samaan tapaan kuin Kovalainen lukee Musilia, vallitsevan paradigman filosofisena kritiikkinä. Kuitenkin päälimmäiseksi keskustelusta jää ainakin minulle halu heittäytyä Musilin ironisen ylivirittyneeseen proosaan, tulkita sitä ja keskustella siitä.

Kokoelman hauska outolintu on lopulta Tere Vadénin essee, joka kysyy, miksi suomalaisen kirjallisuuden ja suomalaisen filosofian välillä ei näytä olevan minkäänlaista suhdetta. Vastaukseksi hän lähtee itse seitsemän veljeksien kanssa suomalaiseen metsään ja tekee siellä käden käänteessä filosofiaa ihmisen, luonnon, yhteiskunnan ja kielen suhteista.

Kirjoittaja

*Nora Hämäläinen, FD, Helsingin yliopisto, HCAS ja filosofi (ruots.)
(nora.hamalainen[at]helsinki.fi)*

SARI SALIN

Satiiria on Suomessakin

Sari Kivistö & H.K. Riikonen: Satiiri Suomessa. Helsinki: SKS, 2012. 509 s.

Sari Kivistön ja H.K. Riikosen vuorottelevana yhteistyönä kirjoittama laaja teos ilmoittaa olevansa suomalaisen satiirin historia. *Satiiri Suomessa* osoittaa, että satiiria on täälläkin harrastettu pitkään ja runsaasti, toisin kuin joskus valitellaan. Teos esittelee suomalaista satiiria 1600-luvun passikilleista ja arkkiveisuista nykykirjallisuuteen. Mukaan mahtuu ivarunoja, näytelmiä, pakinoita ja romaaneja. Aineisto on valtava, kirjava ja linjaton; siksi olisi helppoa luetella, mitä siitä on jätetty pois. Kohdistan huomioni sen sijaan siihen, että *Satiiri Suomessa* haluaa olla erään kirjallisuuden lajin historia, ja pohdin, mitä lajihistoria oikein voisi tai mitä sen pitäisi olla.

Kirjallisuushistoriaa kirjoitetaan usein kronologisesti etenevänä luettelonä, mutta onko lajihistoriaa mielekäästä kirjoittaa saman periaatteen mukaisesti, ilman että eksplikoidaan yleistä lajiteoriaa ja lajikohtaista,

tässä tapauksessa siis satiirin teoriaa? Mielestäni ei, sillä laji on nimenomaan teoreettinen käsite, ja yksilöllisen teoksen nimeäminen jonkin lajin jäseneksi on tulkinta, ei itsestäänselvyys. Lajihistoria on ennen kaikkea tekstilähtöistä. Tällöin keskiöön nousee yksittäisten teosten tulkinta ja tulkinnan vuoropuhelu teorian kanssa. Historiallista ulottuvuutta tarvitaan lajijatkumoiden ja lajin kehittymisen ja muuttumisen osoittamiseen.

Kivistö ja Riikonen sivuuttavat yleiset lajiteorian kysymykset, kuten: Mikä on laji? Millainen on teoksen ja lajin suhde? Miten teoksen tulkitseminen lajin jäseneksi vaikuttaa tulkintaamme siitä? Tekijät hylkivät teoksessaan myös satiirin omaa teoriaa. Kivistö esittelee alussa ulkomaista satiiritutkimusta nopeasti, kiinnittymättä mihinkään teoriaan sen kummemmin ja ottamatta kantaa puolesta tai vastaan. Toisin sanoen *Satiiri Suomessa* ei keskustele nykyaikaisen kirjallisuudentutkimuksen kanssa. Se voisi olla aineistonvalinnaltaankin paljon linjakkaampi teos, jos edes jokin sisäistetty teoria tai näkemys lajin kehityksestä elähdyttäisi sitä.

Satiirin erityinen mimeettisyys on asia, jota teoksessa olisi pitänyt pohtia tarkemmin. Satiiri on perusmääritelmänsä mukaan "purevaa ivaa ja kärjistetyn koomisen keinoin esitettyä kritiikkiä ihmisen naurettavuutta ja paheita tai yhteiskunnan epäkohtia kohtaan" (s. 13). Vähän tämän jälkeen Kivistö toteaa parodian ja satiirin erosta seuraavaa: "Parodiasta satiirin erottaa – se, että satiirien kohde ei ole kielen tai kirjallisuuden sisällä, kuten usein parodiassa" (s. 14). Missä satiirin kohde siis on? Todellisuudessa, kuten Kivistö hyvin tietää. Miksi kysymys satiirin erityisestä referentiaalisuudesta on pitänyt tällä tavoin häivyttää ja piilottaa? Kaikki kirjallisuus viittaa todellisuuteen *jossain mielessä*, muuten emme sitä ymmärtäisi, mutta satiirissa referentiaalisuus on erityisen tärkeää ja usein tarkasti kohdistettua. Niin Aristofaneen kuin Jouko Turkankin näytelmässä täsmäkohteina toimivat usein jopa todelliset henkilöt. Satiiri on myös aikansa kontekstiin sidotumpaa kuin esimerkiksi ironia, sillä toisen aikakauden ihmisiltä, jotka eivät noita kohteita enää tunne, kritiikki jää helposti ymmärtämättä. Tämä ei tarkoita, että olen Kivistön esittelemän Klaus Schwindin (1988) kuvaileman "mimeettisen kirjallisuuskäsityksen", teoksen todenkaltaisuuteen keskittyvän lukutavan, kannattaja. Todellisuuden ilmiöihin viittaava ja niitä kritisoiva satiirinen teos on harvoin itse todenkaltainen, sillä satiirin peruskeinoja ovat hyperbola eli liioittelu, groteski koomisuus ja menippeissa myös villi fantasia. Jonathan Swiftin ja Arto Paasilinnan teokset voivat olla hyvinkin kaukana realistisesta todellisuudenkuvauksesta, mutta silti ne kritisoivat erilaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä. Realismin ja referentiaalisuuden käsitteiden erottaminen toisistaan on siis tärkeää satiirin yhteydessä.

Terminologisia valintoja vaivaa tietty vanhanaikaisuus. Suomalaisissa tutkimuksissa ja kritiikeissä sana "iva" on varsin yleisesti korvannut "ironian" lähes nykypäiviin asti. Minusta iva ei ole ironian suomenkielinen synonyymi, sillä ironia on teoreettinen käsite ja siksi tutkimuksessa sopivampi. Jostain syystä Kivistö välttää ironia-sanaa, vaikka toisaalta määrittelee ironian lyhyesti ja täsmällisesti ja mainitsee, että satiiri hyödyntää ironiaa (s.14). Riikonen kiertelee ironiateoriaa epämääräisemmin: "Välttämättä Suomessa ei aina ymmärretä hienosyisempää ironiaa, mutta

voimakkaampaa satiiria kyllä” (s. 355). Ei ironia ole sen ”hienosyisempää”, vaan luonteeltaan moniselitteistä, minkä vuoksi sitä ei ”aina” ja ”välttämättä” ymmärretä ulkomaillaakaan.

Yksi *Satiiri Suomessa* -teoksen kohtalokkaimmista teoreettisista laiminlyönneistä koskee menippolaista satiiria. Vaikka Kivistö erottaa toisistaan menippolaisen satiirin ja ”tavallisen” satiirin (s. 26), niiden ero jää selvittämättä. Mihail Bahtin on tutkinut menippeiaa kiinnostavimmin ja ennen kaikkea nykykirjallisuudentutkimukselle otollisimmin. Kivistö mainitsee Bahtinin *Dostojevskin poetiikan ongelmia* -teoksen ulkomaista tutkimusta esittelevässä luvussa nimenomaan keskeisenä menippeiatutkimuksena, mutta käsittely jää pelkäksi maininnaksi. Bahtinia ei käytä Riikosenkaan, joka käsittelee menippeiaa Jorma Korpelan romaaneissa. Korpelan romaanien aiempaan tutkimukseen ei Riikosella ole paljonkaan lisättävää.

Luvut IV, VI ja VII ovat kirjallisuudentutkijan kannalta *Satiiri Suomessa* -teoksen kiinnostavimmat. Ne sisältävät paljon sekä Kivistön ja Riikosen että muiden tutkijoiden tulkintoja esimerkiksi Maiju Lassilan, Joel Lehtosen, Veikko Huovisen ja Arto Paasilinnan satiirisista teoksista. Enimmäkseen tulkinnat vaikuttavat uskottavilta; ongelmana on kuitenkin suuren esimerkkiaineiston aiheuttama käsittelyn hajoaminen ja pinnallisuus. Tämä rasittaa varsinkin Riikosen kirjoittamia lukuja. Viimeinen, VIII luku ”Satiirin monet kasvot” on itse asiassa romukoppa, johon muualta ylitsejäänyt tavara on sysätty. Se paljastaa lopullisesti kokonaisuuden heikkouden, joka johtuu teoreettisen tai muun koherenssia luovan näkemyksen puutteesta.

Kirjoittaja

Sari Salin, FT, dosentti, Helsingin yliopisto, kotimainen kirjallisuus
(sari.salin[at]helsinki.fi)

MIA ÖSTERLUND

Uppslagsrika analyser av finländsk samtidslitteratur

Leena Kirstinä (red.): *Nodes of Contemporary Finnish Literature. Studia Fennica Litteraria 6.* Helsingfors: SKS, 2013. 197 s.

Den inhemska litteraturen väcker numera ett relativt brett internationellt intresse, inte minst genom deckargenren där *Nordic noir* fått stort genomslag. Att placera finländsk litteratur i ett internationellt sammanhang och samtidigt föra ut finländsk litteraturforskning internationellt är därför angeläget. Antologin *Nodes of Contemporary Finnish Literature*, redigerad av professor emerita Leena Kirstinä, svarar på ett behov av att granska samtidslitteraturen i ett internationellt perspektiv. Volymen presenterar i en introducerande översikt samt nio referee-granskade artiklar en rad vändpunkter i samtida finländsk skönlitteratur. De nio artiklarna spänner över postmodern allegori, feministiskt berättande, historiografi, självbiografi, det moderna subjektet, metalyrisk poesi, realism, barnlitteratur och intertextualitet. En gemensam utgångspunkt är att 1980-talet innebar en rejäl omvärdering av berättandets premisser, då modernism stöts mot postmodernism. Ambitionsnivån är hög och artiklarna synnerligen läsvärda. Den grundliga teoretiska förankringen borgar för användbarhet i både undervisning och forskning och ger impulser till att utforska andra verk med motsvarande produktiva begreppsapparat.

I sin introduktion kontextualiserar Leena Kirstinä den finländska samtidslitteraturen. Hon pekar på de senaste decenniernas skiftande villkor, exempelvis nyliberalismens genomslag under 1990-talet samt teoriutvecklingen i bland annat filosofi, sociologi och litteraturvetenskap som starkt influerat skönlitteraturen. De noder Kirstinä särskilt betonar på basen av artiklarna är outsidersn, jag-berättandet, nyliberalismen och familjeskildringen.

Brian McHale och Randall Stevensons *The Edinburgh Companion to Twentieth-Century Literatures in English* (2006) är en ledstjärna för antologiupplägget. Deras nyorientering av litteraturhistorieskrivningen frångår ett traditionellt tänkande baserat på nationalitet, decennier och litterära rörelser till förmån för en spatial litteraturhistorieskrivning där knutpunkter kartläggs. Dessa knutpunkter, vändpunkter eller noder är viktiga i egenskap av att de är tematiska mötesplatser som överskrider tid och rum. Att fokusera på noder skapar dessutom intrikata diskussioner som i hög grad berör epistemologiska frågeställningar om verklighet och verkets representationalitet. Men vad är då en nod? Är den det samma som en avvikelser? Utgörs noderna av undantag som blir stilbildande vändpunkter som för skönlitteraturen i nya riktningar? Här hade det varit stimulerande att få en fördjupad diskussion kring själva nyckelbegreppet.

Artiklarna är överlag av mycket hög kvalitet. Exempelvis Mari Hatavara tar sig an postmodern historisk roman genom att visa hur motsägelser, multipelt berättande och modus, och inte minst jag-perspektiv, förändrar genren i samklang med hur synen på historieskrivning har utvecklats. Artikeln är avklarnad, teorin sömlöst infogad i en elegant och intresseväckande framställning där tre verk, Juha Seppälas *Suomen historia* (1998), Ralf Nordgrens *Det har aldrig hänt* (1977) och Irja Ranens *Naurava neitsyt* (1996) analyseras med Linda Hutcheons begrepp historiografisk metafiktio som huvudsakligt analysverktyg. Pirjo Lyytikäinen å sin sida går i sin analys av Leena Krohns roman *Tainaron* (2004) som skildrar ett posthumant insektsamhälle i dialog med Brian McHale och nyanserar föreställningarna om metaforik och "blandade rum". Framträder en gäckande bild av hur Krohn återanvänder sig av doxa om insekters annorlundahet i sin roman.

I antologin är samtidskontextualiseringen starkt närvarande, vilket särskilt Jussi Ojajärvi illustrerar då han sätter fingret på hur nyliberalismen och post-industrialiseringens konsumtionskulturer syns i finländska romaner genom att ta fasta på kategorin familj. Bland annat läser han Kjell Westös roman *Drakarna över Helsingfors* (1996) ur detta produktiva perspektiv. Genomgående integreras litteratur skriven på svenska i Finland och flera av artiklarna tar avstamp i finlandssvenska romaner som utgör noder, exempelvis Monika Fagerholms *Diva* (1999), förtjänstfullt analyserad av Kristina Malmio, som tar fasta på romanens användning av populärlitteratur som ett grepp som överskrider romanens mer lokala litterära sammanhang och placerar det i en internationell kontext.

Två artiklar bryter mot mönstret att vara teoribaserade och gå på djupet med en avgränsad frågeställning. Den ena är Päivi Heikkilä-Halttunens översikt av i första hand finskspråkig barnlitteratur. I sig är artikeln en god introduktion med en rad insiktsfulla påståenden om samtidslitteraturens särdrag. Ställvis får framställningen ändå en slagsida av klagolåt, vilket hade kunnat undvikas genom ett stramare teoretiskt grepp. Det är olyckligt att just barnlitteraturen inte får en teoretisk inramning eftersom teoriutvecklingen på fältet just där är dynamisk. Den andra översiktsartikeln, Outi Ojas exposé över finländsk poesi tecknar intressanta sammanhang som att finländsk samtidspoesi framstår som megamaskulin tills kvinnliga poeter bryter in med polemiska dramatiska monologer. Finländsk poesi, som drabbades hårt av förlagsbranschens kris, reste sig genom poesiuppläsningar och myllrande aktivitet. De finlandssvenska poeterna integreras dessvärre inte i framställningen, vilket kunde ha gett en något annorlunda bild. I övrigt spåras tendenser som autofiktivitet, dramatisk monolog, digitaliseringens återverkningar och nyromantiska skiftningar i ett litteraturfält som är en pigg lekplats med ett rikt bildflöde.

Nodes of Contemporary Finnish Literature är en ambitiös och uppslagsrik antologi. De sammangyttringar som valts för djupare studium placeras både i sina litterära och i nyskapande teoretiska sammanhang. Sammantagna utgör artiklarna en stimulerande kartritning över nuläget i finländsk skönlitteratur. På bästa sätt genererar antologin läslust och inte minst lust att följa i de teoretiska spår som här presenteras.

Skribent

*Mia Österlund, docent, universitetslärare, Åbo Akademi,
litteraturvetenskap (mosterlu[at]abo.fi)*

PÄIVI KOIVISTO

Suomalainen tekijäpeli ranskalaisin säännöin

Kaisa Kurikka: Algot Untola ja kirjoittava kone. Turku: Eetos, 2012. 349 s.

Kaisa Kurikan väitöskirja alkaa luettelolla Algoth Tietäväiseksi ristityn miehen monista myöhemmistä nimistä. Luettelo lähtee liikkeelle ensimmäisestä itse otetusta nimestä Algot Untola, joka tutkimuksessa muodostaa sateenvarjon tekijyyden kokonaisuudelle. Yhteensä nimiä oli yli neljäkymmentä. Parhaiten näistä kirjailijana tunnetaan Maiju Lassila, mutta myös Irmari Rantamalan nimissä julkaistiin viisi romaania ja J.I. Vatasen nimissä yksi. Muut nimet esiintyivät julkaisemattomien käsikirjoitusten nimiölehdillä, lehtikirjoituksissa, kirjeiden allekirjoituksissa.

Kurikan väitöstutkimuksessa suhteutetaan eri tekijänimiä toisiinsa, tehdään erontekoja ja samastuksia, ”kartografiaa tekijästä käsitteellisenä henkilönä” (s. 35). Käytännössä muotoilu tarkoittaa sitä, että sekä Untolan tekijyyksien kautta että teosten sisäisten kirjailijahahmojen kautta eritellään tekijyyden eri puolia, siihen kohdistuvia odotuksia ja erilaisia tekijyyden mahdollisuuksia.

Väitöskirja alkaa provokatorisesti Untolan kuolemasta vuonna 1918 epämääräisissä olosuhteissa. Untola oli syytettynä kirjoittamistaan vääristä sanoista, poliittisesta vääräoppisuudesta. Untola, elävä ruumis eri tekijänimien takana, kuoli, vaikka allekirjoituksena tuomion tuoneessa tekstissä oli Irmari Rantamala. Aloitus kyseenalaistaa tekijän

kuolemaan liittyviä yleistyksiä ja tekijänimien irrallisuutta todellisesta henkilöstä ja tuo fyysistä ruumista takaisin tekijyyden analyysiin. Se saa odottamaan, että fyysinen ihminen kirjoituksensa takana otettaisiin vahvasti huomioon tutkimuksessa. Mutta vaikka julkaistun tuotannon lisäksi analysoidaan arkistomateriaalia, kirjeitä ja julkaisemattomia käsikirjoituksia, ruumiillisen tekijän sijasta huomio kohdistetaan ”eettis-esteettiseen tekijyyteen” sen abstraktissa muodossa. Kurikan mukaan Untolan elämä tulee näkyviin kirjoituksena, ei kerrottuna elämäntarina.

Kaisa Kurikan väitöskirja analysoi paitsi Untolan tekijyyскоostetta, myös kirjoittaa suomeksi Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin ajattelua hyödyntävää kirjallisuudentutkimusta. Deleuzelaiseksi kirjallisuudentutkimukseksi nimettyä tutkimusotetta ei Suomessa ole juuri harjoitettu, ja Kurikan väitöskirjasta aiheesta kiinnostunut saa kattavan lähdemateriaalin. Tämän lisäksi yleisesti tekijyystudkimuksesta kiinnostuneelle kirja tarjoaa rehevän lähdeaineiston, josta lähteä piirtämään oman tutkimuksensa ääriviivoja.

Deleuze ja Guattari ovat tyypillisiä filosofisesti orientoituneita ranskalaistutkijoita siinä, että heidän ajatuksensa on puettu vaatimaan muotoon. Kurikan tutkimus esittelee heidän käyttämiään käsitteitä: se pohtii *re- ja deterritorialisaatiota*, sovittaa deleuzelaista *kertosäkeen* ideaa tekijänimen toistoon ja etsii Untolan käytännöistä, *eleistä*, *pakoviivoja* uusiin, vielä valloittamattomiin maastoihin. Lisäksi Kurikka avaa uusia teoreettisia näkökulmia Deleuzen ja Guattarin nimenomaisen pyynnön mukaisesti sovittaessaan heidän teoriaansa suomalaiseen aineistoonsa.

Tutkimuksen kärkeen on nostettu deleuzelainen käsite *kirjoittava kone*, jonka kautta Untolan tuotantoa ja kirjallista toimintaa kuvataan alati toimivan koneen erilaisina tuotoksina, komponentteina, jotka kytkeytyvät eri tavoin toisiinsa. Tällaisenaan Deleuzen ja Guattarin tekijäkäsitys toden totta ”irtaantuu tekijätutkimukseen helposti sulahtavasta subjektivismista ja yksilökeskeisyydestä” (s. 27), jopa niin vahvasti, että minulle tehdaskuvasto tuo mieleen kapitalismin historian ja nykypäivänkin hikipajat, joissa yksilö tuhoutuu taloudellisen voiton vuoksi. Oppisiensä tarjoaman mallin lisäksi Kurikka motivoi kone-käsitteen käyttöä Untola-tutkimuksessa tämän tuotannossa esiintyvän kone- ja tehdaskuvaston kautta, joka kytkeytyy tuon ajan yleisempään näkemykseen moderniteetista.

Untolan toimiin konemaisuus ja kylmyys kyllä sopii, esimerkiksi hänen tapaansa kommunikoida pelkästään kirjallisesti kustantajansa kanssa. Tätä Kurikka analysoi osana Untolan kieltäytymistä *kasvoistumisesta*, jossa Untola meni niin pitkälle, ettei suostunut ottamaan vastaan edes rahapalkintoja työstään vaikka toisaalta esitti kirjoittamisensa olevan puhdasta työtä, leivän hankkimista. Tässä yksi ristiriidoista, joita Untolan tekijäkuviin sisältyi. Kirjallisuushistoriallisesti kiintoisaa on, että kasvoistumisesta kieltäytyminen liittyi osaltaan Untolan ärsyyntymiseen tuon ajan kaupallisuuden mekanismeihin, jotka Kurikan tutkimus osoittaa samankaltaisiksi kuin nykyiset.

Yhden vahvan ja vähän Suomessa sovelletun metodin asettaminen tutkimuksen rungoksi tekee tutkimuksesta koherentin ja teoriataustaltaan tuoreen. Väitöskirja on rohkea ja luova, mikä näkyy myös Kurikan kirjoitustyyliin. Kääntöpuolena yhden vahvan ja omaleimaisen teorian soveltamisessa on se, että monimutkainen kehikko uhkaa hukuttaa alleen itse asian eli Untolan moninimisen tekijyyden avaamisen. Tutkimus lähtee liikkeelle odotetusta lupauksesta uudistaa Barthesin ja Foucault'n teesien jäljillä yhäkin roikkuvaa tekijätutkimusta, mutta metodin haastavuus ei rohkaise sen soveltamiseen. Välillä pohdin, auttaako käytetty teoria minua ymmärtämään Untolan tekijyyden elementtejä vai tekeekö se ymmärtämisestä vain hankalampaa.

Untolan tekijäpolitiikan äärimmäinen kompleksisuus tulee havainnollistavasti esiin väitöskirjassa. Teos aiheuttaa varsinaisen tornadon jatkoajatuksia ja uusia ideoita, sillä niin Deleuzen ja Guattarin kuin Kurikan muotoilut antavat tilaa lukijan omille tulkinnoille. Kysymyksiä tulee mieleen sen verran paljon, että tilausta olisi vaikka kansainväliseen tyyliin haastatteluartikkelille, jossa tutkija oikoo hätäisten ja sivistymättömien lukijoidensa väärinkäsityksiä.

Algot Untolan tekijyyksien tuotannolle tutkimus tekee kunniaa. Väitös myös muistuttaa, miten kutkuttavia kirjailijoita suomalaisesta kirjallisuudesta löytyy. Toivottavasti Untola-tutkimus saa jatkoa, ellei Kurikan niin jonkun muun toimesta. Suurtuotannossa riittää pengottavaa.

Kirjoittaja

Päivi Koivisto, FT, Helsingin yliopisto, kotimainen kirjallisuus
(pakoivis[at]gmail.com)

PERTTI LASSILA

Kiven kirjeet hyvin toimitettuina

Aleksis Kivi: Kirjeet. Kriittinen editio. Toimittaneet Juhani Niemi (päätoimittaja), Sakari Katajamäki, Ossi Kokko, Petri Lauerma, Jyrki Nummi. Ruotsinkieliset kirjeet suomentanut Juhani Lindholm. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1386. Helsinki: SKS, 2013. 426 s.

Kirjeet ovat Aleksis Kiven puutteellisesti tunnettujen elämänvaiheiden paras lähde. Melkein kaikki muu aineisto on kuulopuhetta ja muistitietoa, joka on kerätty talteen vasta Kiven kuoleman jälkeen. Sen pätevyyttä on ollut ja on vaikea arvioida. Kirjeiden kriittinen editio on korvaama-

ton teos jokaiselle Kiven elämäkertaan perehtyvälle mutta hyödyllinen myös tuotannon tutkijalle. Kirjeet julkaistiin ensimmäisen kerran jo sukupolvia sitten eikä uusia ole sittemmin löydetty. Kriittisessä editiossa jokainen kirje on nyt ensimmäistä kertaa huolellisesti kommentoitu ja sanat tarvittaessa selitetty. Kiven kirjeet avautuvat lukijalle paremmin kuin ennen. Kirjeissä mainituista henkilöistä on pienoiselämäkerrat, on kartta Kiven Helsingistä, tiedot hänen matkoistaan ja maantieteellisestä elinpiiristään. Juhani Lindholm on suomentanut ruotsinkieliset kirjeet.

Teoksessa on lisäksi neljä perusteellista johdantoartikkelia: ”Aleksis Kiven elämät” (Jyrki Nummi), ”Mitä Kivi luki” (Yrjö Varpio), ”Kivi ruotsin kielen käyttäjänä” (Mirja Saari) ja ”Kiven verkostot kirjeiden kertomina” (Irma Sulkunen). Nummi tekee selkoa siitä, miten tutkijat aikojen mennen eri lähtökohdista ja eri tavoittein ovat Kiven elämän esittäneet ja tulkinneet. Luotettavan tiedon vähäisyys on mahdollistanut mitä erilaisimmat spekulaatiot koskivat ne sitten Kiven syntyperää, naissuhteita tai psyykeä. Tilanne muistuttaa, kuten Nummi toteaa, Shakespearen elämän kuvauksia. Varsinkin psykobiografinen traditio on tuottanut tuloksia, jotka ovat tutkimuksiksi puettuja arvailuja. Ihmisen psyyken tutkiminen uskottavasti kauan jälkikäteen vähien sattumalta säilyneiden, epäluotettavien dokumenttien pohjalta ei ole mahdollista.

Kaiken Kiven elämää käsittelevän kirjoittelun perusta ovat olleet V. Tarkiaisen *Aleksis Kivi. Elämä ja teokset* (1915) ja muut Tarkiaisen Kivi-kirjoitukset. Tarkiaisen positivistisen tutkimuksen tuloksia ei voi sivuuttaa, ja Tarkiaisen analyysit ja tulkinnat Kiven teoksista ovat nekin kestäneet hyvin aikaa. Tarkiaisen tervejärkinen ja oppinut teos on lajissaan klassikko. Veijo Meren laaja essee *Aleksis Stenvallin elämä* (1973) tähdentää Kiven vaiheiden yhteyttä ajan poliittiseen taisteluun. Havainto ei ole uusi mutta hyvin esitettynä se valaisee tapahtumia. Meren toinen väite, joka koskee Charlotta Lönnqvistin ja Kiven suhteen seksuaalisuutta, on arvaus, ei muuta.

Yrjö Varpion artikkeli kriittisessä editiossa kirjaa aiempia yrityksiä paremmin kaiken, mitä Kiven tiedetään ja mitä hänen hyvin perustein voi arvella lukeneen. Eri asia on, mikä hänelle kirjailijana oli tärkeää. Kivi luki paljon ja seurasi sekä kirjojen, teatterin että lehdistön avulla ajankohtaista kulttuuria. Klassikkoihin hän tutustui hyvällä ruotsin taidollaan, jonka Mirja Saari artikkelissaan osoittaa.

Viittaukset Homeroksen tai Shakespearen teoksiin Kiven tuotannossa on etsittävä 1800-luvun ruotsinnoksista. Niissä voi olla virheitä, puutteita ja vääriä tulkintoja. Kivi saattoi seurata Shakespearen näytelmien ruotsinkielisiä esityksiä Helsingissä, vaikka siitä ei olekaan varmaa tietoa. Renessanssiteoksista myös *Don Quijoten* ruotsinno on ollut Kivelle tärkeä. Uudemmassa kirjallisuudessa esimerkiksi C.J.L. Almqvistin proosa lienee Kiveä kiinnostanut. *Putkinotkon uudispaikan* ohella myös *Kuningattaren jalokivikorun* romanttiset kerrontaratkaisut ovat voineet inspiroida Kiveä.

Kiven lukeneisuuden jälkiä teoksissa on paljon tutkittu ja löydetty. Tarkiaisen oli siinäkin todellisuudentajuinen. Hän kirjoitti jo 1912, että ”kirjallisten vaikutusten innokas etsijä saattaa helposti mennä liian pitkäl-

le, unohtaa runoilijan mielikuvituksen saavan virikettä yhä samantapaisina toistuvista elämänmuodoista ja päätellä satunnaisen yhdennäköisyyden jo merkitsevän suoranaista kirjallista lainaa.”

Kiven kirjeiden ymmärtämisen kannalta johdantoartikkeleista antoisin on Irma Sulkusen kirjoitus. Sulkunen selvittelee Kiven tapaa kirjoittaa kirjeitä erilaisille vastaanottajille ja sijoittaa kirjeet kirjoitusajan konventioihin. Näin perusteellisesti ei tätä Kiven tuotannon osaa ole ennen analysoitu. Kirjeet paljastavat Kiven elämästä ja henkilöstä, hänen vaiheistaan ajassaan ja yhteisössään, enemmän kuin mikään muu lähde. Sulkusen tulkinta ei pyri Kiven elämän kokonaiskuvaan mutta näyttää sen katkelmallisuudessaankin konkreettisenä.

Kiven heikko taloudellinen tilanne muuttui vähitellen toivottomaksi velkaantuneisuudeksi. ”Aikana, jolloin taloudellinen pystyvyys oli miehen mitta”, Kivi ”taloudellisesti muista riippuvaisena, apua häpeämättömästi pyytävänä ja sen saamista itsestäänselvyytensä pitävänä” herätti ympäristössään pahennusta.

Olisiko romanttinen taiteilijäkäsitys voinut vaikuttaa kyvyistään tietoisien Kiven asenteeseen, että porvarillisten tuttavien ja ystävien velvollisuus ja etuoikeus oli aineellisesti tukea häntä? Kivihän sai jokseenkin kaiken julkisesti tarjolla olleen taloudellisen tuen ja lisäksi epätavallisen paljon tukea yksityisiltä ihmisiltä. Hänen yrityksensä tulla toimeen kirjailijantyöllä oli toivoton. Olemattoman vähän hän silti kirjoitti ajan suomenkieliseen lehdistöön. Sen sijaan hän kirjoitti näytelmän toisensa jälkeen aikana, jolloin mahdollisuutta niiden esittämiseen ei ollut. Shakespeare ja draaman suuri arvostus lienevät siihen vaikuttaneet. Lean menestys antaa aavistaa, miten Kiven ura olisi voinut kehittyä, jos suomenkielinen ammattiteatteri olisi ollut olemassa.

Sulkunen osoittaa, että Kiven holtittomuus raha-asioissa johti sosiaaliseen syrjäytymiseen, joka vaikutti hänen asemaansa ja tukeensa kirjailijana. Ystävät kävivät vähiin, koska heistä tuntui, oikein tai väärin, että heitä käytettiin hyväksi. Sulkunen toistaa aiemminkin jo todetun: August Ahlqvist ei ollut Kiven tuhon ainoa syytä. Ehkä hän ei, Kiven kannalta, ollut tuhon valmistajana edes pahin. Kipeintä oli se, että luottamus niihin, joita Kivi piti tukijoinaan ja ystävinään, petti. Asiaa pahensi, kun Kivi tajusi, ettei ollut syytön luottamuksen menettämiseen. Kivi oli joutunut umpikujaan. ”Kirjallinen ja taloudellinen katastrofi” kietoutuivat yhteen.

Kirjoittaja

*Pertti Lassila, FT, dosentti, Helsingin yliopisto, kotimainen kirjallisuus
([pertti.lassila\[at\]kaapeli.fi](mailto:pertti.lassila@kaapeli.fi))*

TIINA KÄKELÄ-PUUMALA

Nykyäikää etsimässä

Pekka Vartiainen: *Postmoderni kirjallisuus. Länsimaisen kirjallisuuden historia 1945–2000.* Helsinki: BTJ Finland, 2013. 960 s.

Pekka Vartiainen on tehnyt suururakan. Hänen vuonna 2009 julkaisemansa *Länsimaisen kirjallisuuden historia* kattoi kirjallisuushistorian antiikista 1900-luvun puoliväliin saakka, ja nyt ilmestynyt *Postmoderni kirjallisuus* jatkaa siitä mihin edellinen osa päättyi: vuodesta 1945 aina vuosituhaten vaihtumiseen. Kaksiosaisen historiikirjan ajallinen epäsymmetria mietityttää kuitenkin hiukan. Miksi rajapyykki on vedetty vuoteen 1945? Luontevampi kirjallisuushistoriallinen murroskohta olisi esimerkiksi 1700-luku, jolloin kehittyvät moderni romaanimuoto ja kriittikki-instituutio, sananvapaus ja journalismi, kustannustoiminta, tekijänoikeudet sekä kirjailijuus modernissa mielessä. Onko rajakohdan perustelu siinä, että maailma ei II maailmansodan jälkeen ollut enää entisensä?

Viimeisin vaihtoehto vaikuttaa todennäköisimmältä jo kirjan otsikon perusteella, sillä Vartiainen on nimennyt kirjallisuushistoriansa toisen osan *Postmoderniksi kirjallisuudeksi*. Miksi postmoderni, onhan taiteen yhteydessä aina puhuttu *postmodernismista*? Vaikka näitä käsitteitä käytetään usein synonyymisesti, tämä pieni terminologinen ero on itse asiassa merkittävä, minkä Vartiainen tuo hyvin kirjansa johdantoluvuissa esiin. Postmoderni tai paremminkin *jälkimoderni* on termi, joka kuvaa historiallista ja kulttuurista tilaa modernin jälkeen – maailmaa, jota luonnehtivat globalisaatio, postkolonialismi, informaatioteknologian ja kuluttamisen muuttuminen osaksi maailmassa olemistamme, sekä kulttuurin suhteellistuminen ja tuotteistuminen. Postmodernismi puolestaan viittaa tätä jälkimodernin ajan kokemusta kuvaavaan taiteeseen. Kirjallisuudentutkimuksessa postmodernismi on myös nimi uudentalaiselle kirjalliselle suuntaukselle, jonka ensimmäiset tunnetut teokset syntyivät 1960-luvulla ja jonka päättymisestä vasta kiistellään.

Vartiainen ratkaisu terminologiakysymykseen on historioitsijan, ei teoreetikon: hän kutsuu käsittelemäänsä 55 vuoden jaksoa postmoderniksi juuri kulttuurihistoriallisin perustein. Vain murto-osa teoksessa mainituista sadoista teoksista tai kirjailijoista edustaa postmodernismia esteettisessä mielessä. Siihen nähden, että postmoderni-termi on saanut näin näkyvän aseman kirjassa, on kuitenkin paha puute, että lähde-luettelosta ei juuri löydy postmodernia tai postmodernismia käsitteleviä alkuperäistekstejä sen paremmin kirjallisuuden- kuin kulttuurintutkimuksenkaan puolelta. (Poikkeuksen muodostavat ainoastaan Brian McHale ja Ihab Hassan, joilta kummaltakin on mainittu yksi teos.) Kirjallisen postmodernismin käsittely jää näin pakostakin väljän yleiselle tasolle,

eikä mitään mainittavaa liittoa myöhemmissä luvuissa käsiteltyjen teosten kanssa synny. Muutenkin kirjan lähdeluettelo on historiatutkimuksen osalta kovin lyhyt, sanoisin jopa huolestuttavan lyhyt miltei tuhatsivuiselle opukselle, joka on ensimmäinen suomenkielinen yleisesitys oman aikamme kirjallisuushistoriasta. On ilmeistä, että kirjan painopiste on mahdollisimman kattavassa kirjallisuuden ja kirjallisen kentän kuvailussa, ei suurissa linjanvedoissa.

Vartiainen on hyvin selvillä kirjallisuushistorian kirjoittamiseen liittyvistä ongelmista, kuten siitä, että se sisältää väistämättä poistoja ja rajauksia. Tässä tapauksessa se tarkoittaa keskittymistä miltei yksinomaan proosan ja painetun kirjallisuuden historiaan, vaikka 1980-luvulta lähtien voimistunut kirjallisuuden digitalisoituminen on muokannut radikaalisti lukemista ja kirjoittamista sekä lisännyt kirjallisuuden su-lautumista muihin taiteisiin ja esittämisen muotoihin.

Vartiainen korostaa omaa kirjallisuushistoriaansa tarinana. Näin hän tulee liittyneeksi 1800- ja 1900-lukujen suurten kirjallisuushistorioiden traditioon ja havainnollistaneeksi sitä mitä David Perkins kutsuu kirjassaan *Is Literary History Possible* (1992) *narratiiviseksi* kirjallisuushistoriaksi. Narratiivinen historiankirjoitus korostaa teosten kohdalla suu-remppaa *tarinaa*, johon teokset kuuluvat – kehityskulkuja, alkuja ja pääte-pisteitä. Narratiivinen kirjallisuushistoria on hyvin suosittua siksi, että se tarjoaa helpon lähestymistavan historiallisiin prosesseihin. Siinä on Perkinsin mukaan kuitenkin myös omat ongelmansa, kuten determinismi, historiallisten katkosten ohittaminen, koherenssin ylikorostaminen sekä kirjallisten teosten esteettisen erityisyyden ja niiden välisten laatuerojen sivuuttaminen. Joitakin näistä piirteistä on havaittavissa myös Vartiaisella, kuten esimerkiksi globalisaation kuvaaminen yksinomaan hyväksi asiaksi sekä nykykirjallisuuden kentän heterogeenisyyden toistuva yhdenmukaistaminen jonkin periaatteen tai ilmiön nojalla (kuten esimerkiksi luvussa ”Kirjallisuuden maailma on yksi”).

Parhaimmillaan Vartiaisen teksti on sujuvaa ja hän osaa kontekstualisoida käsittelemänsä kirjallisuuden suhteessa tiettyyn kielialueeseen, kulttuuriin ja historialliseen tilanteeseen. Lisäksi hän tulee tunnettujen kirjailijoiden lisäksi käsitelleeksi suuren joukon jo unohdettuja tai meillä aivan tuntemattomia nimiä. Näkökulma on toki eurooppalainen: Amerikkaa lukuun ottamatta muiden maanosien kirjallisuutta ei käsitellä kuin ohimennen, mikä on tietysti yksi tekijän tietoisista rajauksista.

Kirjan miinuspuolena on epämääräinen kielenkäyttö, josta puuttuu analyttistä tarkkuutta. En tietenkään peräänkuuluta tieteellisen jargonin lisäämistä yleistajuisiksi tarkoitettuun teokseen, mutta jäin kaipaamaan omien näkökulmien selkeää esiin tuomista sekä rohkeampia tulkintoja käsitellyistä teoksista. Kirjan kieliasussa on lisäksi joitakin

outouksia, kuten lukemista ajoittain haittaava pillkutus, ymmärrettävyyttä hankaloittava metaforien ketjuttaminen (”aatteellinen selkäranka tukeutuu mystiikkaan”) sekä esimerkiksi ”katsanto”-sanankäyttö vähän latistavana teorian synonyyminä. Puutteistaan huolimatta kirja on hyvä ja tarpeellinen kirjallisuushistorian yleisesitys, jonka nimenä olisi voinut olla ihan perustellusti sen nykyinen alaotsikko, *Länsimaisen kirjallisuuden historia 1945–2000*.

Kirjoittaja

*Tiina Käkelä-Puumala, FT, Helsingin yliopisto, yleinen kirjallisuustiede
(tkakela[at]mappi.helsinki.fi)*